«درس سوم»

مراعات‌نظیر، تلمیح و تضمین

سؤال نخست:

ردیف	آرایه‌ها
الف	مه– روشن– اختر/ شاخه– گل
ب	سر– دست– پا– زلف/ گوی– چوگان (از اصطلاحات بازی چوگان, این کلمات می‌توانند با واژه‌هایی از جمله سوار، سوارکار و میدان نیز تشکیل رابطهٔ مراعات‌نظیر بدهند.)
پ	باغ– سبزه/ باران‌خورده– تر
ت	نرگس– چمن/ چشم– چشمک زدن
ث	باغ– برگ/ باران– باد/ روز– شب (این تناسب، رابطهٔ تضاد نیز تشکیل داده‌است)/ ساز– سرود
ج	آتش– شعله– شمع/ شمع– پروانه (گاهی با توجّه به معانی و کاربردهای گوناگون کلمات، یک واژه می‌تواند با زنجیره‌های متنوّعی از واژگان، مراعات‌نظیر تشکیل بدهد.)
چ	باغ ـ گل ـ بشکفد ـ تخم ـ خاک
ح	اسب ـ پیاده ـ رخ ـ پیل ـ شهمات– نَطع (صفحهٔ شطرنج)
خ	مرگ ـ زندگی– بمیر– مردن
د	دولت ـ تاج ـ سلطنت– فقر ـ گدا
ذ	عمر ـ امروز ـ فردا
ر	سر ـ پا ـ دست/ سر نهادن– جان شستن

سؤال دوم:

الف) تلمیح به ماجرای حضرت خضر؛ خضر از بندگان صالح خدا و از همراهان حضرت موسی و یوشع (سلام الله علیهم) بود. روایت است که وی توانست به آب حیات (آبی که نوشیدنش به انسان حیات جاودان می‌بخشد)، دست یابد. صائب با اشاره به این ماجرا، آن را به دلیل ستمگر بودن چرخ، بعید می‌داند.

پ) تلمیح به ماجراهای عاشقانهٔ خسرو و شیرین (شاهزاده‌های ایرانی و ارمنی) و لیلی و مجنون (دو تن از جوانان قبایل عرب که داستان عشقشان مشهور و جهان‌گیر است).

پ) سرد شدن از دوزخ در مصراع نخست، اشارهٔ بسیار ظریف و غیرمستقیمی به روایت گلستان شدن آتش بر حضرت ابراهیم دارد و مصراع دوم نیز به داستان خشک شدن رود نیل بر حضرت موسی (ع) و یارانش هنگام عبور از آن رود، اشاره می‌کند.

ت) تلمیح به آداب و عبارت‌هایی از نماز، اذان، اقامه (تکبیره‌الاحرام: گفتن تکبیر برای شروع نماز) قدقامت (قد قامت الصلاه) دارد.

ث) فرعون نماد قدرت و پادشاهیِ بی‌اعتبار است. با مرگ فرعون، تمام عظمت و شکوه او نیز از بین رفت. گنج دقیانوس (نام قدیم شهر جیرفت) در اکتشافات باستان‌شناسی سال‌ها پیش به دست آمد. این گنج در حقیقت، اکتشافات باستانی و تاریخی بود.

چ) تلمیح به ماجرای عاشقانهٔ شیرین و فرهاد (فرهاد عاشق شیرین، شاهزادهٔ ارمنی بود.)

چ) بیت اشاره به عشق نافرجام لیلی و مجنون و دلدادگی شوریده‌وار مجنون دارد.

ح) تلمیح به گفتهٔ معروف حسین حلّاج (از بزرگان صوفیّه) که همواره تکرار می‌کرد: أنا الحق.

سؤال سوم:

الف) تضمین بخشی از یک گفتهٔ معروف است که در کتب گوناگون به شکل‌های مختلفی آمده‌است و منشأ و گویندهٔ آن معلوم نیست. مضمون این گفته، برگرفته از آیات گوناگون قرآن است که انسان را دعوت به صبر و بردباری می‌کند.

پ) بخشی از گفتار معروف حضرت علی (ع) به معنای «با مردم به‌اندازهٔ عقل و فهمشان سخن بگو».

پ) تضمین بخش کوتاهی از سورهٔ حمد: الحمدُ لله ربِّ العالمین.

ت) تضمین بخشی از آیهٔ قرآن که در سوره‌های گوناگونی از جمله بروج، طه، ابراهیم و ... آمده‌است: جنّاتٍ تجری من تحتها الانهار: بهشت‌هایی که در زیر {درختانِ} آن، نهرهایی جاری است.

ث) از عبارت‌های عارفانهٔ منسوب به پیامبر اسلام، به‌معنی «آن‌چنان‌که باید، حق عبادت تو را به جا نیاوردیم».

سؤال چهارم:

درون‌مایهٔ این شعر آزادی، از مهم‌ترین درون‌مایه‌های شعر بیداری است. شاعر شأن آزادی را در حد جان‌فشانی برای آن بالا برده‌است.

۵) **صورت نخست:**

بُگ	شو	د	گِ	رِه	زِ	زُل	فِ	زَر	تار
مَح	بو	بِ	یِ	نی	ل	گونْ	عِ	ما	ری
—	—	U	U	—	U	—	U	—	—
مستفعِلُ			**فاعلاتُ**				**فع‌لن**		

۵) **صورت دوم:**

بُگ	شو	د	گِ	رِه	زِ	زُل	فِ	زَر	تار
مَح	بو	بِ	یِ	نی	ل	گونْ	عِ	ما	ری
—	—	U	U	—	U	—	U	—	—
مفعول			**مفاعلن**				**فعولن**		